

Ethos, humanum i sloboda kao odrednice za ljudsko bivstvovanje u djelu Rasima Muminovića

Sažetak

U radu, nastojim ukazati na destruktivne ideologije koje narušavaju i onemogućavaju razvoj društva na temeljima onog što vežemo za humano ljudsko djelovanje u pogledu njegovih odnosa prema sebi, zajednici i prirodi. Težnja za dominacijom i moći, usmjerila je kroz povijesni razvoj, osvrt ka materijalom bogatstvu, dok je duhovno, ono što treba biti primarno, uveliko bilo zapostavljeno. Ethos, humanum i sloboda – njihovo osvještavanje može omogućiti zasnivanje i razvoj društva na temelju navedenog. Naš cilj treba postati kretanje ka dubinama, ka duhu. Nastojanje autorice je ukazati na problematiku koja je zastupljena i danas u većini društava.

¹² Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
sejla5avdic@gmail.com

Ključne riječi: *ideologija, humanum, ethos, sloboda, zajednica.*

Ethos, humanum and freedom as a determination
for human being - in the work of the Rasim
Muminović

Summary

In my work, I seek to point out destructive ideologies that disrupt and inhibit the development of a society based on what we attach to humane human action in terms of its relations to itself, community, and nature. The pursuit of domination and power, through historical development, focused on material wealth, while the spiritual, what should be primary, was largely neglected. Ethos, humanum and freedom - raising awareness of them can enable the founding and development of a society based on the above. Our goal should be to move towards the depths, towards the spirit. The author strives to point out the problems that are present in most societies today.

Keywords: *ideology, humanum, ethos, freedom, community.*

Literatura i kultura već stoljećima ukazuju na to da mišljenje počinje sa prvim čovjekom, i to ne slučajno. Ljudi su ti koji u sebi kriju radoznalost i na osnovu nje skloni su i bezbrojnom postavljanju hipoteza i nastojanjem da sve podvedu u jednu racionalnu formu. Kao misleća bića možemo reći da nosimo u određenoj mjeri i prokletstvo u sebi. Jer ono čime smo vođeni i po čemu se razlikujemo od nižih oblika života, jeste mogućnost promišljanja o samom sebi, te našem položaju u svijetu i iz toga kao temelja proizilazi bezbroj pitanja. Dolazimo i do momenata napuštanja svojih granica i mogućnosti, a kako svojih, samim time i granica svijeta, odnosno stvarnosti. Kao prostorno-vremenske partikularije bivstvujemo i formiramo u jedinstvu mnoštvo, a cilj je doći do onog što možemo iskazati jednom riječju, a to je jedinstvo. Tačnije, kao određeni za mišljenje i djelovanje nastojimo biti oni koji će zauzeti mjesto gospodara svijeta. Nastojimo svijet odrediti prema našem shvaćanju i tako izgraditi našu stvarnost bez pozivanja na dogmu kao nešto fundamentalno za naše bivstvovanje, i pri tome stvoriti sferu koja će nam omogućiti slobodno tlo kao preduvjet za ono što R. Muminović formuliše kao mogućnost

afirmacije „*humanuma*“, i na taj način dolazimo do formiranja vlastite zbilje.

Praveći osvrt na povijest, možemo jasno uvidjeti razvoj raznih oblika ideologija koje su trebale predstavljati ono što se razvija za bolje dane određenog područja, a i zajednice koja je tu formirana. Ali, ideologije dolaze i do raskrsnice koja ima zaseban smjer koji obuhvata ono što je humano, naspram nehumanog. Nastojeći poroditi revoluciju, često se događa izbor pogrešnog smjera koji u sebi sadrži pogrešna sredstva koja omogućuju samo pogrešno djelovanje, nehumano djelovanje. „Mišljenje koje dolazi iz negativne ideologije destruiru zbilju dajući joj fiktivni smisao i postaje opasno čak i kada nalikuje igranju misli koje nikoga ne obavezuju.“ (Muminović, 2000: 225)

Ono što se ogleda u praksi kroz povijest, činjenično nam daje uvid u razliku koja je prisutna između pomenuta dva pravca. Ideje nas pokreću i tjeraju da djelujemo kako bi prenijeli u stvarnost njihov koncept. I jasno je šta sa sobom nose ideje čija realizacija nije prožeta humanističkim principom. U određenju ideologije, kroz revoluciju ljudske misli, možemo uočiti to

destruktivno djelovanje, kroz nažalost, više zastupljenih oblika.

R. Muminović nastoji nam pružiti prikaz tragičnosti koju u sebi nosi destruktivna ideologija, koja će sada i u svakom budućem vremenu sa sobom buditi u humanim ljudima osjećaj zgroženosti. Imajući kroz povijest uvid u takvo postojanje ljudskog ponašanja, koje nam ukazuje na animalnu prirodu čovjeka, budi strah od nemogućnosti realiziranja društvenih odnosa i izgradnje zajednice s humanum-om u temelju, ideologija nosi u sebi veliku opasnost, pogotovo što je prisutna u našem cjelokupnom razvoju. „Gledano u cjelini, čovjek je biće potreba i kao takav opsjednut svim što bi moglo da ih zadovolji: bilo da ga ometa u ostvarivanju ciljeva ili da mu nedostaje zbog čega, s obzirom na njegovo učešće u zadovoljavanju ili nezadovoljavanju, sve to smatra dobrim/lošim, opasnim/bezopasnim, blagotvornim/destruktivnim, ukratko, pozitivnim ako zadovoljava i negativnim ako ne zadovoljava neku od tih potreba, uključujući i njihov intenzitet i ekstenzivost, kvalitet i kvantitativnost i sl.“ (Muminović, 1989: 37) Problem se ogleda u tome ističući što oni koji uspjevaju nadjačati i manipulirati

nemoćnim masama, ističajući vlastitu ideologiju, kao jedini tračak nade koja vodi putu slobode, nastoje razvijati destruktivnu ideologiju i time je predstavljati kao ono što je prožeto istinom. Ali, to je samo privid!

Cilj je napustiti luku one stvarnosti koju svi zastupamo kao realnost, prožetu dogmama, i u kojoj, iako nastojimo funkcionisati kao ispunjeni, ipak, dolazimo na momente u spoznaju raznih stanja. Nastojeći izbjeći lažnu sigurnost, potrebno je otisnuti se na otvoren okean i u borbi za opstojnost nadjačati valove, nadjačati sebe i svoje zabludom ispunjene praznine, da bi bili u mogućnosti pronaći svoju luku, koja nosi ispunjenje, i to ispunjenje očituje se kao ispunjenje naše biti. Ostvarenje u kojem ne spoznajemo puka stanja, već dolazimo do sopstvene spoznaje.

Dolazimo do onog što sloboda doista jeste, i do toga da neće poprimiti svoj stvarni oblik sve dok je naša sloboda pod pritiskom bilo kojeg utjecaja sile, koja nam je nametnuta od strane moćnika koji provode i nastoje nam nametnuti svoju pogrešnu percepciju istine. Ideologija sama po sebi shvaćena je na različite načine, s obzirom da kroz povijest uviđamo zanemarivanje onog što u sebi ne

sadrži neku određenu korist, već smo vođeni samo onim što će nam je obezbjediti, dolazimo i do upotrebljavanja ideologije u destruktivnom pravcu. Nastojeći prilagoditiokruženje nama kako bi porodili iz njega korist za zadovoljavanje materijalnih prohtjeva i pri tome nemajući u vidu štetu koju činimo jedini drugima, uviđamo samo lažni napredak i oslobođenje.

U razmatranju i izgradnji naših odnosa i pri tome zajednice, trebamo se okrenuti prema osvještavanju primarnog, a to je naša svijest, kako bi na osnovu nje djelovali i isijavali ono što se određuje kao ljudsko. Shodno tome potrebno je uravnotežiti odnose unutarnjeg i vanjskog da bi mogli djelovati u skladu. Bivstvujemo u društvima koja nam nastoje nametnuti strukture bivstvovanja i omogućiti privid slobode, odnosno samo onoliko koliko neće narušavati provođenju sila u ostvarenju određenih ciljeva. Da li je to uopće sloboda? Zašto tražimo spas u takvim oblicima slobode? To su samo neka od pitanja na koja ću nastojati odgovoriti!

Razne ideologije, koje imaju za cilj samo zadovoljavanje i realizaciju svojih ideja u svrhu određene korisnosti, jeste ono što našu slobodu, vodi sigurnim

putem, ali do ambisa. Kroz cjelokupan proces bivamo vođeni određenim osjećajima, težnjom za dostizanjem određenih vrijednosti u odnosu na razvijenost naših čula. Preduslov za razvijanje kritičkog mišljenja, kako navodi Muminović, jesu upravo aksiološke pretpostavke, no uz njih naznačava i neophodnost moralnog habitusa. Težnja za moralnošću, težnja za vrijednostima koje ona sa sobom nosi, ne može se mjeriti sa onim što je u mogućnosti da nas samo polovično ispunjava. Vođenjem moralnog života, mi imamo uvid i priliku u sudjelovanju u najvećim dobrima, koja nisu određena neposrednim interesom.

Čovjek koji je sposoban voditi takav život prožet ethosom, ima sposobnost i razumijevanja vlastitog sopstva, a kako vlastitog tako i tuđeg i pri tome i izgradnje zajednice. Mada naravno potrebno je naglasiti da se mogućnost djelovanja očituje samo u okruženju slobode. Voditi život u zajednici koja u svojim temeljima ne posjeduje ethos, značilo bi graditi okruženje koje se nastoji izboriti za vlastitu superiornost nad drugim, bez obzira na svoje postupke, te čak djelovanjem sile vlasti za realizaciju određenih ideologija bez obzira na ono što se

stapa u sam temelj društvene zajednice i što nadvladava sam humanum.

Put napretka ogleda se u stvaranju okruženja, koja će nadilaziti sve ono što se zadržava na htijenju ispunjavanja klasnih interesa i ono što će omogućiti stvaranje demokratskog društva, koje će nositi sa sobom osvještavanje društva, tj. njihove društvene uloge, kako bi imali uvjete za izgradnju ličnosti koja se određuje kroz vlastito djelovanje. U razmatranju razlika koje su prisutne u društvu, treba naznačiti onu koja se odnosi na razliku u radu i stvaralaštvu. Proizvodni rad predstavlja ono što je pripisano čovjeku kao radnoj životinji, kako saznajemo kod Marxa, a stvaralački onaj koji se odnosi na čovjeka kao stvaralačko biće. Pri tome stvaralački rad predstavlja ono što je proizvod koji se oblikuje iz slobodnog vremena. Oslobođanjem iz oblika društva u kojoj mora biti podređen nekoj od zastupljenih klasa, nudi mu mogućnost razvoja, mogućnost stvaranja svijeta u svijetu, mogućnost funkcionisanja u skladu s humanumom.

Čovjeka predstavljamo kao djelatno biće, i pri tome prisutno u vremenu koje nosi sa sobom slobodu. Mi svoje djelatnosti u skladu s vremenom, postavljamo u

zasebne periodu u skladu s onim što je prošlost, sadašnjost i budućnost. R. Mumuinović to predstavlja kao sadašnjost koja je i prošlost i budućnost u odnosu na naš način mišljenja o ovom sada... i to sada i sada se poima u odnosu na prošlost kao ono što više ne predstavlja sastavni dio sada, kao ni budućnosti koja još nije sada i to sada određuje se na sadašnjost, kao određenje našeg realnog bivstvovanja. Vrijeme predstavlja prostor za ljudsko djelovanje, realizaciju iz mogućeg u zbilju.

Mi se kroz naše slobodno vrijeme, nastojimo usresrediti na svoju stvaralačku aktivnost koja se korjeni iz same unutrašnjosti, tačnije djelovanja koja imaju pokretača u unutrašnjosti. Tačnije imamo potrebu realizirati ono što proizilazi iz naših duhovnih potreba, što utječe na društveni progres.

Rad je bitan za čovjeka, jer ga on uzdiže i vodi ga ethosu, pruža mu uvid na poredak stvari i pri tome i poimanje vremena kao prostora za razvoj. Ali, ako je taj rad prisutan samo kao funkcionisanje po pritiskom od strane neke sile, tu sloboda ne predstavlja ono što se zagovara, jer ugnjetavanje pojedinaca s ciljem proizvodnje za zadovoljavanje vlastitih vrijednosti, vodi ka alijenacije,

ka uvidu u slobodno vrijeme kao vrijeme za nerad koje omogućava privid sreće. Nema se u vidu sloboda koja se ogleda ukidanjem rada, već ukidanjem otuđene djelatnosti. Ono što etičari zagovaraju, jeste da ljudi trebaju slijediti harmoniju univerzuma i glas savjesti.

Ono što čine razne ideologije, jest, degradiranje ljudi i njihovo svođenje na nivo vrijednosti i to vrijednosti u smislu, realizaciji ekonomskih i političkih planova, što ne ostavlja mogućnost za ljudsku izgradnju kroz oblike rada koje smo prethodno naveli. Učestala je praksa da se u školama kroz vaspitanja kod djece stvaraju razni oblici mržnje, koja nastaje kroz veličanja povijesnih događaja, ne navodeći njihov stvarni motiv. Narušavajući time normalan razvoj psihe, te buđenjem strasti za dominacijom i ugnjetavanjem u suprotnosti na viđenja onog što sa sobom nosi ljepotu i viđenja dobra. Dolazak do fizičke moći praćen je primjenom sile i to sile koja je u suprotnosti sa silama ljubavi i dobra. Iz težnje za dominacijom, javlja se agresivnost. Ta agresivnost samo ukoliko je odbrambenog karaktera, biva prihvatljiva, dok sve one koje nastaju i javljaju se iz drugih razloga, samo vode ka neplauzibilnim ishodima.

„Ma koliko simbolički prisutna u dosadašnjoj povijesti, čistota čovjeka, data u formi ljudske aktivnosti na uklanjanju teškoća koje muče ljude, i solidarnosti koja izražava saosjećanje s onima koji pate i stradaju, čine jedinstvo koje su stari Heleni nazvali ethosom, a Latini preveli terminom moral.“ (Muminović, 1998: 210) Stupanjem u djelovanje u skladu s moralom, pokazujemo prerastanje onog kako Muminović navodi, povijesnog maloljetstva. „Disharmonija misli i djela nekog subjekta može značiti njegovo moralno maloljetstvo koliko psihološko i ideološko rastrojstvo ličnosti...“ (Muminović, 2010: 255) Prema Kantu izvor moralnosti jeste u umstvenosti čovjeka, i on predstavlja zapovijed ljudima da dosegnu sreću koja jeste imanentna racionalnim bićima. Moral je naš put ka osvještavanju, ka uviđanju onog šta zbilja nosi u sebi, sav smisao i besmisao koji je u njoj sažet. Etičnost u sebi nosi humanum, to je ono što nam nedostaje, to je težnja novog razdoblja. Imamo uvid u nepotpun razvoj morala, tačnije polovičan, ako napravimo kratak osvrt na povijest. Moral svoj koncept ne mijenja, ostaje kroz povijest jednak, što nam ukazuje na njegovu potrebnost i bitnost u pogledu razvoja

ličnosti, ali često biva zaboravljen kroz nastojanja da se ostvare neki drugi ciljevi, koji su većinom manje bitni od primarnog. Ono što proizilazi iz morala, određeno je vrijednostima, a iz vrijednosti i normama. Određenja vrijednosti ljudi uviđaju kroz djelovanje, kroz zajednicu, u međusobnim odnosima. Vrijednost koja se izdvaja i razmatra kao opće prihvaćena u društvu predstavlja moralnu konskvencu. Mi težimo, nadalje, vođeni tim da je prenesemo u samu zbilju. Zato se u moralnom djelovanju ne pristaje na polovična rješenja, ili djelujemo na taj način ili ne. „Vrlina duše bliske tjelesnim vrlinama jer se one stvarno ne nalaze i njoj od ranije, nego ulaze u nju docnije, navikom i vježbom.“ (Platon, 2002: 210) Ono što se povlači još od Protagore i njegove postavke da je čovjek mjera svih stvari, vodi nas do uvida da ni danas nismo uspjeli u većini slučajeva da spoznamo sebe, tačnije mi smo ti koji smo kako ukazuje R. Muminović postali robovi, i u skladu s tim i djelujemo u prirodi.

Čovjek je po prirodi društveno biće i samim tim ima potrebu za društvom. U zajednici se razvija u zavisnosti od svog pristupa njoj, ali svakako da ono što čini taj ljudski humanum, ukazuje nam na cjelokupnog

čovjeka zajedno s njegovim porocima i htijenjima. Jer kada se čovjek osmjeli pristupiti svijetu trezveno, tada dolazi do identificiranja njihova sopstva i pri tome određenja spram svijeta, tačnije onog što od svijeta uopće ulazi u naš život.

Vođeni smo težnjom da dosegnemo materijalno bogatstvo, te pri tome bivamo sve više siromašni u pogledu na naš duh. „Do njega današnji čovjek teško doseže zbog nedostataka neophodne dubine vlastitog pogleda, dubine u kojoj može jedino prebivati ono zajedničko, ali i potrebne smirenosti kao uslova pravog sagledavanja stvari te kontemplacije koja pomaže da se vidi dalje i dublje.“ (Muminović, 1989: 309)

Literatura

- Muminović, R. (1989) *Ethos i ljudsko bivanje*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Muminović, R. (1998) *Uvod u filozofiju*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.
- Muminović, R. (2010) *Filozofija i društvena događanja*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Muminović, R. (2000) *Zarobljeni um*. Tuzla: Harfo-graf.
- Platon (2002), *Država*. Beograd: BIGZ.